

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.4.66>

ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ ПО НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ПРОТИПРАВНОГО ВПЛИВУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО У ЗЛОЧИННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПОТЕРПІЛОГО ТА СВІДКІВ

Чубенко А.В.,
старший викладач спеціальної кафедри – 8
Навчально-наукового інституту державної безпеки
Національної академії служби безпеки України
ORCID: 0000-0002-9494-2642

Чубенко А.В. Тактичні операції по нейтралізації протиправного впливу підозрюваного у злочинній діяльності на потерпілого та свідків.

Показано, що успішне вирішення завдань досудового провадження можливе у випадку безперешкодної участі у ньому потерпілих, свідків та інших учасників, які сприяють слідчому шляхом надання показань щоб встановлювати обставин вчиненого кримінального правопорушення. Разом з тим, слідчій практиці відомі непоодинокі випадки неправомірного впливу на таких учасників кримінального провадження, їх родичів та близьких, з боку правопорушників та їхнього оточення з метою перешкоджання розкриттю та розслідуванню кримінального правопорушення. Такий протиправний вплив створює реальні передумови для ухилення винних від кримінальної відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення і суттєво утруднюється діяльність з розкриття і розслідування кримінального правопорушення.

Метою впливу на підозрюваного, свідка, на стадії досудового розслідування, шляхом використання різноманітних погроз є бажання зацікавлених осіб змусити зазначеного учасника кримінального судочинства відмовитися від викривальних показань щодо іншого підозрюваного, змінити показання на неправдиві та/або сприятливіші для останнього. Кінцевою метою даного впливу є ухилення від кримінальної відповідальності або її пом'якшення, створення певних перешкод для встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, а отже недосягнення мети кримінального судочинства, тобто перешкоджання його здійсненню.

Вказано на те, що проблема забезпечення безпеки учасників кримінального провадження вкрай гостро постала в останні два десятиліття. Насамперед, це зумовлено активізацією організованої злочинної діяльності, збільшенням кількості кримінальних правопорушень, які вчиняються організованими злочинними спільнотами, і відповідно посиленням негативного впливу з боку учасників цих угруповань на осіб, які сприяють правосуддю: потерпілих, свідків а також підозрюваних які стали на шлях виправлення та співпрацюють з правоохоронними органами.

У даній статті узагальнені криміналістичні рекомендації щодо розроблення та реалізації тактичних операцій спрямованих на нейтралізацію протиправного впливу підозрюваного у злочинній діяльності на потерпілого та свідка.

Ключові слова: протидія розслідуванню, тактична операція, вплив на потерпілого, вплив на свідка, криміналістична тактика, тактико-криміналістичні засоби, комплексні криміналістичні засоби, забезпечення безпеки потерпілого, забезпечення безпеки свідка.

Chubenko A.V. Tactical operations to neutralize the unlawful influence of a suspect in criminal activity on the victim and witnesses.

It is shown that the successful resolution of the tasks of pre-trial proceedings is possible in the case of unhindered participation in it of victims, witnesses and other participants who assist the investigator by providing testimony to establish the circumstances of the committed criminal offense. At the same time, investigative practice is known for numerous cases of unlawful influence on such participants in criminal proceedings, their relatives and close friends, by offenders and their entourage in order to impede the disclosure and investigation of a criminal offense. Such unlawful influence creates real

prerequisites for the evasion of the perpetrators from criminal liability for the committed criminal offense and significantly complicates the activities of disclosure and investigation of a criminal offense.

The purpose of influencing a suspect, a witness, at the stage of pre-trial investigation, through the use of various threats is the desire of interested persons to force the specified participant in criminal proceedings to refuse to give incriminating testimony against another suspect, to change the testimony to false and/or more favorable for the latter. The ultimate goal of this influence is to evade criminal liability or mitigate it, to create certain obstacles to establishing circumstances that are subject to proof in criminal proceedings, and therefore to fail to achieve the goal of criminal proceedings, that is, to impede its implementation. It is indicated that the problem of ensuring the safety of participants in criminal proceedings has become extremely acute in the last two decades. First of all, this is due to the intensification of organized criminal activity, an increase in the number of criminal offenses committed by organized criminal communities, and, accordingly, an increase in the negative impact of participants in these groups on persons who contribute to justice: victims, witnesses, as well as suspects who have embarked on the path of correction and cooperate with law enforcement agencies.

This article summarizes forensic recommendations for the development and implementation of tactical operations aimed at neutralizing the unlawful influence of a suspect in criminal activity on the victim and witness.

Key words: countering the investigation, tactical operation, influence on the victim, influence on the witness, forensic tactics, tactical-forensic means, complex forensic means, ensuring the safety of the victim, ensuring the safety of the witness.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що успішне вирішення завдань досудового провадження можливе у випадку безперешкодної участі у ньому потерпілих, свідків та інших учасників, які сприяють слідчому шляхом надання показань щоб встановлювати обставин вчиненого кримінального правопорушення. Разом з тим, слідчій практиці відомі непоодинокі випадки, неправомірного впливу на таких учасників кримінального провадження, їх родичів та близьких, з боку правопорушників та їхнього оточення з метою перешкодження розкриттю та розслідуванню кримінального правопорушення. Такий протиправний вплив створює реальні передумови для ухилення винних від кримінальної відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення і суттєво утруднюється діяльність з розкриття і розслідування кримінального правопорушення.

Метою даної статті є узагальнення криміналістичних рекомендацій щодо розроблення та реалізації тактичних операцій спрямованих на нейтралізацію протиправного впливу підозрюваного у злочинній діяльності на потерпілого та свідка.

Стан опрацювання проблематики. Питання захисту від протиправного впливу на потерпілих та свідків під час досудового і судового провадження розробляли у своїх дослідженнях О. Александренко [1], Л. Аркуша [2], В. Бахін [3], В. Берназ [4], А. Волобуєв [5], М. Даньшин [6], С. Зав'ялов [7], Н. Карпов [8], В. Корж [9], В. Лисиченко [10], Є. Лук'янчиков [11], Т. Панасюк [12], О. Ромців [13], В. Сакало [14], В. Шепітько [15], Р. Шехавцов [16], К. Чаплинський [17], С. Чернявський [18] та інші науковці. А завдання вирішувати цю проблему шляхом використання криміналістичних комплексів, зокрема тактичних операцій пропонували у своїх публікаціях В. Берназ [19, с. 430-431], А. Волобуєв [20, с. 110-111], Є. Гавриляк [21, с. 51], С. Краснянський [22, с. 88], О. Ларкін [23, с. 189-190], О. Олішевський [22, с. 88], М. Проценко [20, с. 110-111], В. Пчолкін [24, с. 272], М. Салтевський [19, с. 430-431], А. Старушкевич [25], О. Федосова [24, с. 272], Б. Щур [26, с. 14; 27, с. 232].

Виклад основного матеріалу. Протидія діяльності з виявлення, розкриття і розслідування кримінального правопорушення є системою умисних, протиправних дій (бездіяльності) осіб, спрямованих на перешкодження діяльності правоохоронних органів щодо збирання, дослідження та використання криміналістично значущої інформації, зазвичай доказової на початку досудового розслідування та в ході його здійснення, і спрямовується на кінцевий результат – перешкодження правосуддю.

У даному контексті слід враховувати, деякі дії підозрюваного, його адвоката, близьких родичів, можуть зовні сприймаються як протидія розслідуванню кримінального правопорушення, однак фактично бути реалізацією останніми своїх конституційних прав щодо захисту від кримінального переслідування (для прикладу, не свідчити проти себе, проти своїх родичів, дотримуватися таємниці сповіді тощо).

Результати анкетування співробітників органів досудового слідства дали можливість Б. Щуру встановити форми протидії розслідуванню, які зустрічаються у практиці практичних працівників, крім інших форм – погрози свідкам, потерпілим, підозрюваним чи обвинуваченим зустрічалися у 14%, а застосування фізичного впливу стосовно учасників кримінального судочинства у 8% [26, с. 14].

Здійснивши злочинну діяльність правопорушник зазвичай, усвідомлює, що вчинений ним злочин викличе, чи може викликати, несприятливі наслідки, які полягають у притягненні до кримінальної відповідальності. Це відповідно спонукає правопорушника до пошуку шляхів подолання несприятливих для нього обставин, шляхом намагання змінити їх, або звернути на свою користь. Вибір правопорушником такого шляху зазвичай, обумовлюється тими можливостями, які він має для впливу на виниклу ситуацію. Шляхом перебирання можливих варіантів дій, правопорушник обирає з них найвигідніший на його думку, тобто такий, що пов'язаний з мінімальними можливими витратами та наймаксимальнішим результатом. Зазвичай у даній ситуації найбільш прийнятними для правопорушника бувають дії, спрямовані на приховування від правоохоронців криміналістично значущої інформації про факти, які можуть призвести до несприятливих наслідків. Коли правопорушник впливає на джерело криміналістично значущої інформації, тобто на об'єкт впливу, то у такому разі відомості приховуються повністю або частково.

У більшості кримінальних правопорушень носіями несприятливої для злочинців криміналістично значущої інформації є фізичні особи (потерпілі, свідка), які є носіями (у своїй свідомості) криміналістично значущої інформації про кримінальне правопорушення та інші пов'язані з ним обставини. Така криміналістично значуща інформація відображена у свідомості потерпілого та свідка у формі «ідеальних образів». Які фактично є ідеальними слідами у їх широкому криміналістичному розумінні. Особа, яка здійснила злочинну діяльність, не має можливості не знищивши фізично або не зруйнувавши свідомість, стерти криміналістично значущу інформацію, яка відображена у пам'яті потерпілого та свідка. І останні не мають такої можливості, адже фактично не можливо спеціально змусити себе забути всю інформацію про подію, яку сприймав або був її безпосереднім учасником. Така ситуація обумовлює дії правопорушника спрямовані на те, щоб потерпілий та свідок приховували наявну у них криміналістично значущу інформацію. Свої дії правопорушника зазвичай, поєднуються із впливом на потерпілого або свідка, наслідками якого може бути приховування криміналістично значущої інформації у формі повного або часткового замовчування або ж її спотворення. У такому разі криміналістично значуща інформація не допускається у діяльність з розкриття і розслідування кримінального правопорушення, а якщо й допускається, то використовується не належним чином. Що не дає можливості слідчому та співробітникам оперативного підрозділу побудувати адекватну мисленеву модель події правопорушення, що відбувалася в минулому і відповідно сформуванню належної системи доказів.

Непоодинокими є випадки коли правопорушник використовує потерпілого або свідка для досягнення власних цілей й дещо по іншому. За його вказівкою, потерпілий або свідок можуть самі впливати на джерела небажаної для правопорушника криміналістично значущої інформації. Так потерпілий і свідок можуть впливати на неживі матеріальні об'єкти, що є носіями криміналістично значущої інформації. У такій ситуації потерпілого або свідка використовують як знаряддя для приховування криміналістично значущої або безпосередньо доказової інформації. Так за вказівкою правопорушника свідок може знищити відбитки пальців рук, залишені злочинцем на місці події, які є доказом присутності останнього на місці вчинення кримінального правопорушення. Нерідко, піддавшись впливу правопорушника, потерпілий або свідок схиляють інших потерпілих або свідків до приховування криміналістично значущої інформації від слідчого чи співробітників оперативного підрозділу. Таким чином потерпілий або свідок, будучи знаряддям у руках правопорушника можуть зруйнувати й основні докази, на яких базується обвинувачення у кримінальному провадженні.

Впливаючи на потерпілого або свідка, правопорушник об'єктивно протидіє розслідуванню кримінального правопорушення. Вчиняючи активні дії, які залишають у навколишньому середовищі сліди (матеріальні та ідеальні). Такий вплив може здійснюватися як під час виявлення, так і розкриття та розслідування кримінального правопорушення, а також провадження у суді. Таким чином, здійснюючи свій протиправний вплив, злочинець протидіє загалом кримінальному судочинству.

Якщо схилити потерпілого або свідка на свій бік правопорушнику не вдається, до них може бути застосоване насильство, яке полягає у будь-якому примусі до дій, що суперечать бажанням

таких потерпілих або свідків. У такому разі вплив на потерпілого або свідка неминуче породжує конфліктну ситуацію, і чим жорстокіше насильство, тим суттєвішим є виниклий конфлікт. Зазвичай про це стає відомо правоохоронцям, які в залежності від інтенсивності протікання цього конфлікту обирають засоби його подолання, тобто нейтралізації впливу правопорушника на потерпілого або свідка.

Однак може виникнути ситуація, коли здійснюваний правопорушником вплив може і не завершитися насильством щодо потерпілого чи свідка, адже злочинець може і досягти своєї мети, схиливши останніх на свій бік, наприклад підкупивши свідка. Таку ситуацію також доцільно враховувати в ході подолання, нейтралізації протидії розслідуванню кримінального правопорушення.

Вплив на потерпілого або свідка як елемент злочинної діяльності здійснюється у просторі та часі, відображається у навколишньому середовищі (матеріальні і ідеальні сліди) і складається з певних періодів, які послідовно змінюють один одного. Першим таким періодом впливу є підготовка, яка полягає у збиранні необхідної інформації, її аналізуванні та формуванні умов майбутнього впливу. Другий період це безпосередня реалізація впливу, коли правопорушник безпосередньо дає вказівки потерпілому або свідку щодо здійснення конкретних дій спрямованих на реалізацію впливу. Третій період полягає в очікуванні результату, з метою переконання, що потерпілим або свідком реалізовано волю правопорушника. При цьому варто зазначити, що окремі види впливу правопорушників на потерпілих та свідків включають дії, що є кримінально караними, для прикладу: загроза вбивством; загроза знищення майна; дії потерпілого та свідка, спрямовані на дачу неправдивих показань тощо.

Отже, маємо констатувати, що вплив правопорушників на потерпілих та свідків завдає значної шкоди діяльності з виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, та й в цілому відправленню правосуддя. Такі протиправні дії правопорушників, разом із діями підданих впливу потерпілих та свідків, нерідко призводять до спотворення істини, і як наслідок – до втрати не лише криміналістично значущої або й доказової інформації, до виключення окремих епізодів злочинної діяльності з підозри чи обвинувального акту, до закриття кримінального провадження. Унаслідок цього злочинці уникають кримінальної відповідальності. Крім цього, такий протиправний вплив призводить до значних матеріальних витрат, ускладнює роботу органів досудового розслідування та правосуддя.

Під виконанням тактичного завдання щодо забезпечення безпеки потерпілих та свідків, слід розуміти певний інтелектуально-вольовий акт слідчого, спрямований на вжиття заходів безпеки, який обумовлений ситуацією, що виникла у кримінальному провадженні, і полягає у варіативному обранні слідчим тактики найбільш доцільної поведінки.

Ухвалені слідчим тактичні рішення спрямовуються на виконання виниклого завдання, шляхом формування відповідної комплексної програми узгоджених дій суб'єктів діяльності з виявлення, розкриття і розслідування кримінального правопорушення, у виниклій слідчій ситуації. Змістом такої комплексної програми є слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові та організаційні заходи, що спрямовані на реалізацію кримінально-процесуальних заходів безпеки.

Варіанти виконання тактичного завдання слідчого щодо забезпечення безпеки потерпілого та свідка, повинні ґрунтуватися на криміналістичному аналізі та оцінці виниклої на момент розслідування слідчим ситуації, а також прогнозуванні та плануванні обраних для реалізації тактичних засобів (криміналістичних комплексів).

Алгоритм ухвалення слідчим тактичного рішення щодо забезпечення безпеки потерпілого та свідка, має складатися з п'яти послідовних дій: 1) аналіз слідчої ситуації та побудова її моделі; 2) з'ясування завдання (мети) тактичного впливу слідчого на виниклу ситуацію; 3) обрання варіативних тактичних засобів вирішення розв'язання виниклої несприятливої слідчої ситуації; 4) визначення способів реалізації обраних тактичних засобів; 5) оцінка одержаних результатів.

Таким чином тактична операція щодо забезпечення безпеки потерпілого та свідка покликана за допомогою вмілого моделювання та поєднання різноманітних тактичних прийомів (комбінацій), слідчих та інших процесуальних дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів не лише забезпечити носіїв криміналістично значущої в цілому та доказової зокрема інформації від небажаного впливу ззовні, а й забезпечити законну трансформацію криміналістично значущої інформації у форму доказу в конкретному кримінальному провадженні.

Тактичну операцію «Захист свідка», як і «Захист потерпілого» у криміналістичних публікаціях розглядають як таку, що здійснюється в межах обов'язкової тактичної операції – «Захист доказів».

Є. Гавриляк вважає, що однією із підстав для незвернення потерпілого до правоохоронців можуть бути погрози з боку членів організованого угруповання фізичним насильством над ним, його родичами, знищення його майна у разі заяви про вчинене кримінальне правопорушення та надання показань, що їх викривають. Саме ці обставини, на думку Є. Гавриляк обумовлюють необхідність проведення тактичної операції «Нейтралізація протидії розслідуванню». Дії слідчого у такій операції спрямовуються на встановлення в процесі провадження допитів осіб, від яких стало відомо про злочин, усіх обставин вчинення кримінального правопорушення, роз'яснення потерпілому можливостей Національної поліції щодо забезпечення його особистої безпеки та безпеки його родичів, його допит про обставини вчинення щодо нього кримінального правопорушення та чинення на нього впливу, безпосередня реалізація заходів безпеки відповідно до вимог КПК України, Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» тощо [21, с. 51].

А. Волобуєв та М. Проценко пропонують проводити тактичну операцію «Захист свідків і потерпілих» спрямовану на убезпечення від впливу членів організованих угруповань на свідків і потерпілих, який здійснюється з метою спонукання їх до утаювання відомих їм фактів або дачу неправдивих показань. Вплив організованих злочинних угруповань на зазначених осіб, з метою їхньої спонукання до мовчання або відмови від правдивих показань, може здійснюватися різними способами, зокрема підкупом, погрозами чи безпосередньо діями щодо знищення майна, побиття, убивства.

На думку науковців найбільш ефективними засобами попередження таких дій щодо потерпілих і свідків є ретельне проведення перших допитів з максимальною деталізацією показань цих учасників кримінального провадження. Негайна подальша перевірка даних показань й підтвердження їх іншими джерелами доказів. Якщо ж попередити відмову від раніше даних показань не вдалося, то способи подолання такої форми протидії розслідуванню мають залежати від причин, які змусили потерпілого або свідка виконувати вказівки правопорушника. З одного боку слідство має демонструвати реальну можливість притягнення до відповідальності за пособництво організованому злочину, дачу свідомо неправдивих показань, з іншого боку, способом нейтралізації такої протидії пропонується організація, в окремих випадках, охорони названих осіб, їхня ізоляція від впливу учасників організованих злочинних угруповань, наприклад, шляхом вивезення таких потерпілих та свідків, членів їхніх родин за місто та розміщення у санаторіях, будинках відпочинку тощо [20, с. 108-109].

В. Берназ та М. Салтевський пропонували проведення тактичної операції «Захист свідків і потерпілих та інших суб'єктів кримінального процесу», яка спрямована на убезпечення від впливу членів організованих злочинних груп на свідків і потерпілих з метою спонукання їх до утаювання відомих їм фактів або дачі неправдивих свідчень [19, с. 430-431].

О. Олішевським та С. Краснянським пропонується в системі безпеки учасників кримінального судочинства розрізняти дві складові: першу – особисту безпеку, другу складову – процесуальну безпеку. На їх думку, особиста безпека носія доказової інформації являє собою стан захищеності від погроз застосування фізичного або психічного насильства до особи – носія доказової інформації з метою примушення її до приховування або видачі даної інформації. Процесуальна безпека – це стан захищеності особи від погрози застосування дій, що позбавляють можливості безперешкодно здійснювати належні особі права, закріплені у кримінальному процесуальному законодавстві.

Науковці вважають, що тактична операція «Захист свідка» має на меті захистити свідка від незаконного впливу з боку зацікавлених осіб, а також одержання від нього слідчим об'єктивної інформації у кримінальному провадженні. Ця тактична операція має включати наступні дії та заходи: а) роз'яснення свідку гарантій захисту його безпеки; б) ізоляція (охорона) свідка від впливів зацікавлених осіб; в) проведення впізнання (або узнавання) поза візуальним спостереженням; г) вжиття заходів для забезпечення конфіденційності даних про осіб, які викривають винних; г) використання інших заходів безпеки, передбачених Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві».

Згідно зі ст. 7 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» заходами забезпечення безпеки на думку О. Олішевського та С. Краснянського

е: особиста охорона, охорона житла і майна; видача спеціальних засобів індивідуального захисту та оповіщення про небезпеку; використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; заміна документів і зміна зовнішності; зміна місця роботи або навчання; переселення в інше місце проживання; поміщення в дошкільну виховну установу або установу органів соціального захисту населення; забезпечення конфіденційності відомостей про особу; закритий судовий розгляд. Крім того, науковці вважають, що КК України передбачає кримінальну відповідальність за нежиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист (ст. 380) і розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381) [22, с. 89].

За дослідженням М. Ларкіна, практика розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), показала доцільність виокремлення низки тактичних операцій, у проведенні яких може виникнути необхідність, зумовлена слідчою ситуацією та специфікою протиправних проявів.

На його думку тактична операція «Захист свідка» притаманна розслідуванню групових кримінальних правопорушень. Слідчий (прокурор) ухвалює рішення про проведення зазначеної тактичної операції на підставі наявної вихідної інформації, якщо існує загроза життю, здоров'ю свідка (його близьких родичів), майну, репутації тощо. Передувати ухваленню рішення про проведення вказаної тактичної операції може наявність однієї із двох типових слідчих ситуацій: 1) коли відомості про свідка, який викриває винних, відомі підозрюваним (їхньому оточенню); 2) коли зазначені дані відомі лише слідчому (прокурору), а для інших ця особа залишається невідомою.

М. Ларкін вважає, що для розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), більш характерна перша слідча ситуація, адже здебільшого слідчим на початку розслідування не вживаються заходи щодо приховування особи свідка. І саме через це у більш ніж 60% випадків здійснюються спроби впливу на показання свідків з метою невикриття членів неформального співтовариства. Такі спроби можуть здійснюватися «однотумцями» із неформального середовища, родичами підозрюваного (підозрюваних), зокрема через адвокатів.

На думку науковця, зазначена тактична операція, під час розслідування аналізованої категорії кримінальних правопорушень, повинна передбачати: 1) проведення комплексу слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів (зокрема, допит (допити) учасників кримінального провадження, окремі негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові заходи, подання запитів, клопотань, заяв до органів, установ тощо); 2) безпосереднє застосування заходів безпеки, передбачених Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [23, с. 189-190].

Отже, протидія діяльності з виявлення, розкриття і розслідування кримінального правопорушення є системою умисних, протиправних дій (бездіяльності) осіб, спрямованих на перешкодження діяльності правоохоронних органів щодо збирання, дослідження та використання криміналістично значущої інформації, зазвичай доказової на початку досудового розслідування та в ході його здійснення, і спрямовується на кінцевий результат – перешкодження правосуддю. В ході такої протидії протиправні дії правопорушників, разом із діями підданих впливу потерпілих та свідків, нерідко призводять до спотворення істини, і як наслідок – до втрати не лише криміналістично значущої або й доказової інформації, до виключення окремих епізодів злочинної діяльності з підозри чи обвинувального акту, до закриття кримінального провадження. Унаслідок цього злочинці уникають кримінальної відповідальності. Такий протиправний вплив призводить до значних матеріальних витрат, ускладнює роботу органів досудового розслідування та правосуддя.

Виконання тактичного завдання щодо забезпечення безпеки потерпілих та свідків – це певний інтелектуально-вольовий акт слідчого, спрямований на вжиття заходів безпеки, який обумовлений ситуацією, що виникла у кримінальному провадженні, і полягає у варіативному обранні слідчим тактики найбільш доцільної поведінки.

Ухвалювані слідчим тактичні рішення спрямовуються на виконання виниклого завдання, шляхом формування відповідної комплексної програми узгоджених дій суб'єктів діяльності з виявлення, розкриття і розслідування кримінального правопорушення, у виниклій слідчій ситуації. Змістом такої комплексної програми є слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові та організаційні заходи, що спрямовані на реалізацію кримінально-процесуальних заходів безпеки. Варіанти виконання тактичного завдання слідчого щодо забезпечення

безпеки потерпілого та свідка, мають ґрунтуватися на криміналістичному аналізі та оцінці виниклої на момент розслідування слідчої ситуації, а також прогнозуванні та плануванні обраних для реалізації тактичних засобів (криміналістичних комплексів), зокрема тактичних операцій. Алгоритм ухвалення слідчим тактичного рішення щодо забезпечення безпеки потерпілого та свідка, має складатися з п'яти послідовних дій: 1) аналіз слідчої ситуації та побудова її моделі; 2) з'ясування завдання (мети) тактичного впливу слідчого на виниклу ситуацію; 3) обрання варіативних тактичних засобів вирішення розв'язання виниклої несприятливої слідчої ситуації; 4) визначення способів реалізації обраних тактичних засобів; 5) оцінка одержаних результатів.

Тактична операція щодо забезпечення безпеки потерпілого та свідка покликана за допомогою вмілого моделювання та поєднання різноманітних тактичних прийомів (комбінацій), слідчих та інших процесуальних дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів не лише забезпечити носіїв криміналістично значущої в цілому та доказової зокрема інформації від небажаного впливу ззовні, а й забезпечити законну трансформацію криміналістично значущої інформації у форму доказу в конкретному кримінальному провадженні.

Дії слідчого у тактичній операції щодо забезпечення безпеки потерпілого та свідка мають обіймати:

Слідча ситуація 1. Є криміналістично значуща інформація про те, що підозрюваний може вплинути на потерпілого та свідка. У такому випадку тактична операція може обіймати такі складові:

- встановлення належного психологічного контакту з потерпілим або свідком;
- проведення перших допитів потерпілого або свідка з максимальною деталізацією показань, в яких встановлюються усі обставини вчинення кримінального правопорушення;
- негайна перевірка наданих потерпілим або свідком показань, шляхом підтвердження їх іншими джерелами доказів;
- проведення впізнання поза візуальним контактом (ч. 9 ст. 228 КПК України);
- вжиття заходів для забезпечення конфіденційності даних щодо потерпілого та свідка;
- роз'яснення потерпілому та свідку можливостей органів служби безпеки, Державного бюро розслідувань, органів внутрішніх справ, органів Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України, суду, установи виконання покарань, слідчого ізолятора щодо забезпечення його особистої безпеки та безпеки його родичів;
- роз'яснення потерпілому та свідку про наявність кримінальної відповідальності за невиконання заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист (ст. 380 КК України), розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України);
- ізоляції потерпілих та свідків, членів їхніх родин від впливу підозрюваного, зокрема шляхом реалізації заходів безпеки відповідно до вимог Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (ст. 7): (а) особиста охорона, охорона житла і майна; (б) видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; (в) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; (г) заміна документів та зміна зовнішності; (д) зміна місця роботи або навчання; (е) переселення в інше місце проживання; (є) поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення; (ж) забезпечення конфіденційності відомостей про особу; (з) закритий судовий розгляд з урахуванням характеру і ступеня небезпеки для життя, здоров'я, житла та майна осіб, взятих під захист, можуть здійснюватися й інші заходи безпеки;

Слідча ситуація 2. Є криміналістично значуща інформація про те, що підозрюваний здійснив вплив на потерпілого або свідка і це може призвести, чи вже призвело, до виконання останніми вказівок підозрюваного. У такому випадку тактична операція може обіймати такі складові:

- встановлення належного психологічного контакту з потерпілим та свідком;
- вжиття заходів для забезпечення конфіденційності даних щодо потерпілого та свідка;
- роз'яснення потерпілому та свідку можливостей органів служби безпеки, Державного бюро розслідувань, органів внутрішніх справ, органів Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України, суду, установи виконання покарань, слідчого ізолятора щодо забезпечення його особистої безпеки та безпеки його родичів;
- роз'яснення потерпілому та свідку про наявність кримінальної відповідальності за невиконання заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист (ст. 380 КК України), розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України);

– демонстрація правоохоронними органами реальної можливості притягнення до відповідальності: потерпілого за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення (ст. 383 КК України), введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК України); свідка за відмову від давання показань (ст. 385 КК України), введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК України);

– роз'яснення свідку про наявність відповідальності за завідомо неправдиві показання або за відмову від давання показань слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду (ч. 1 ст. 67 КПК України), за злісне ухилення від явки до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду (ч. 2 ст. 67 КПК України);

– додаткове детальне роз'яснення потерпілому його обов'язків передбачених ст. 57 КПК України, зокрема; (1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду; (2) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення; (3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю;

– додаткове роз'яснення свідку його обов'язків передбачених ч. 2 ст. 66 КПК України, зокрема: (1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду; (2) давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду; (3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі свідку у зв'язку з виконанням його обов'язків;

– роз'яснення потерпілому та свідку про наявність кримінальної відповідальності за перешкодження з'явленню свідка, потерпілого примушування їх до відмови від давання показань (ст. 386 КК України);

– роз'яснення потерпілому та свідку про наявність кримінальної відповідальності за приховування злочину (ст. 396 КК України), за співучасть як пособник у кримінальному правопорушенні (ч. 5 ст. 27, ст. 29 КК України);

– повторний детальний допит потерпілого та свідка щодо обставин чинення на них впливу з боку підозрюваного;

– під час повторного допиту потерпілого та свідка, які зазнали впливу підозрюваного використати тактичний прийом «створення враження поінформованості слідчого про обставини злочину та факти протиправного впливу»;

– повторний допит потерпілого та свідка, провести відразу після надходження криміналістично значущої інформації про вплив на них підозрюваного, використовуючи можливості фактору раптовості;

– під час повторного допиту потерпілого та свідка, які зазнали впливу підозрюваного використати тактичні прийоми викриття неправдивих показань: «з'ясування контрольних даних, які дають можливість перевірити правдивість», «допущення легенди», «покладання краю брехні на початку допиту», «викладання слідчим ймовірного ходу подій», «спростування неправдивого алібі», «запрошування для участі в допиті авторитетного для допитуваного осіб», «пред'явлення доказів»;

– під час повторного допиту потерпілого та свідка, які зазнали впливу підозрюваного використати аудіо-, відеозапис з метою впливу, що зазвичай стримує зміну зайнятої позиції;

– під час повторного допиту потерпілого та свідка, які зазнавши впливу підозрюваного відмовляються від дачі показань, доцільно використати такі тактичні прийоми: «роз'яснення та переконання у тому, що зайнята позиція є шкідливою для самого допитуваного», «втягнення допитуваного в суперечку», «відтворення слідчим як усе було під час вчинення злочину», «використання протиріч в інтересах осіб, що проходять у провадженні», «демонстрування намірів і можливостей слідства щодо збирання, дослідження та використання доказової інформації (для прикладу, можливостей судових експертиз, планів провести певну слідчу (розшукову) дію тощо)».

У випадку, якщо ускладнену *слідчу ситуацію 2* успішно подолано, доцільним є використання окремих елементів тактичної операції обумовленої *слідчою ситуацією 1*.

Висновки. У сучасній криміналістиці є досить багато розроблень типових тактичних операцій, спрямованих на подолання різних форм та способів протидії розслідуванню окремих видів кримінальних правопорушень, тому доцільним є розроблення криміналістичних рекомендацій більш загального характеру, зокрема й у ситуації протидії розслідуванню, що здійснюється шля-

хом надання неправдивих показань. Розроблення криміналістичних комплексів щодо подолання протидії розслідуванню неможливе без урахування певних закономірностей, зокрема форм та способів чинення протидії, періодів досудового розслідування, на яких вона здійснюється, типових суб'єктів чинення та нейтралізації протидії, а також безумовно, конкретизації тактичних завдань, які мають вирішувати такі суб'єкти нейтралізації протидії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Александренко О.В. Криміналістичні проблеми подоланню протидії розслідуванню: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 251 с.
2. Аркуша Л.І. Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2001. 218 с.
3. Бахин В.П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962-2002): монография. Киев, 2002. 268 с.
4. Берназ В.Д., Смоков С.М. Рішення слідчого (криміналістичний, процесуальний та психологічний аспекти): монографія. Одеса: видав. Одеського ЮІ НУВС, 2005. 151 с.
5. Волобуєв А.Ф. Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики: монографія. Кривий Ріг: Видавець Роман Козлов, 2019. 122 с.
6. Даньшин М.В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2000. 19 с.
7. Зав'ялов С.М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 230 с.
8. Карпов Н.С. Криміналістичні засади вивчення злочинної діяльності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2008 827 с.
9. Корж В.П. Теоретичні основи методики розслідування злочинів, скоюваних організованими злочинними утвореннями у сфері економічної діяльності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ. 2003. 48 с.
10. Лисиченко В.К., Шехавцов Р.М. Основи подолання протидії розслідуванню корисливо-насильницьких злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями: навчальний посібник. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2004. 176 с.
11. Лук'янчиков Є.Д. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 409 с.
12. Панасюк Т.І. Захист свідків і потерпілих у кримінальному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2007. 235 с.
13. Ромців О.І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів 2016. 226 с.
14. Сакало В.О. Тактика злочинної діяльності: поняття та сутність: навчальний посібник. Київ: Знання України, 2004. 80 с.
15. Шепитько В.Ю. Теория криминалистической тактики: монография. Харьков: Гриф, 2002. 349 с.
16. Шехавцов Р.М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09, Київ, 2003. 170 с.
17. Чаплинський К.О. Тактичні основи забезпечення досудового розслідування: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.90.09. Дніпропетровськ, 2011. 570 с.
18. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія. Київ: Хай-Тек Прес, 2010. 624 с.
19. Берназ В.Д., Салтєвський М.В. Криміналістика: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2010. 460 с.
20. Волобуєв А.Ф., Проценко М.В. Тактичні операції при розслідуванні злочинів, учинених організованими групами. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. № 40. С. 103-111 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2008_40_17 (дата звернення: 01.06.2025).
21. Гавриляк Е.В. Проблемы организации и проведения отдельных тактических операций при расследовании вымогательств, совершенных организованными группами. *Вісник Луган-*

- ської академії внутрішніх справ МВС імені 10-ти річчя незалежності України. Спеціальний випуск: у 2-х частинах. Луганськ: ЛАВС РВВ. 2005. Ч. 2. С. 46-52.
22. Олішевський О.В. Краснянський С.М. Тактичні операції, пов'язані з подоланням протидії розслідуванню. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 87-93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2011_3_15 (дата звернення: 01.06.2025).
 23. Ларкін М.О. Тактичні операції під час розслідування злочинів, що вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4 (1). С. 189-192. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2019_4\(1\)_39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2019_4(1)_39). (дата звернення: 01.06.2025).
 24. Пчолкін В.Д., Федосов О.В. Тактичні операції при розслідуванні злочинів економічної спрямованості. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2019. Вип. 4. С. 265-277. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2019_4_27. (дата звернення: 01.06.2025).
 25. Гребенюк А.В., Старушкевич А.В. Тенденції у науковому дослідженні проблем тактичних операцій по нейтралізації протидії розслідуванню злочинної діяльності. *Аналітично-порівняльне правознавство: електронне наукове видання / ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*. 2025, Вип. № 04. Ч. 3. С. 165-176; DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.24> (дата звернення: 03.12.2025).
 26. Щур Б.В. Тактика нейтралізації протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими групами: монографія. Харків: Гриф, 2005. 176 с.
 27. Щур Б.В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2011, 407 с.